

A kiadványnak határozott értéke a szép fac-simile-k. Gazdag anyagban, 132 reprodukcióban szemléletes áttekintését adja a miniatűr festészet fejlődésének.

GÁBRIEL ASZTRIK.

Gutenberg-Jahrbuch 1939. Herausgegeben von A. RUPPEL. Verlag der Gutenberg-Gesellschaft in Mainz. Gedruckt in der Stuttgarter Vereinsbuchdruckerei A.-G. 346 l. 4°.

Az 1939. évi *Gutenberg-évkönyv*, az 1926-ban megindult sorozat tizennegyedik kötete, ezúttal az előző évi kötetnél valamivel nagyobb terjedelemben és gazdagabb tartalommal jelent meg. A benne közölt 38 tanulmány szerzői közül 16 a Németbirodalom területéről való, közülük kettő a cseh-morva védnökségből, a többi külföldi: négy olasz, három francia, három magyar, három amerikai, két belga, két angol és egy-egy bolgár, lengyel, monacói, schweizi és svéd. A külföldiek közül heten német, heten francia, öten angol és hárman olasz nyelven közlik tanulmányukat.

Minthogy a mainzi Gutenberg-múzeummal kapcsolatosan 1938-ban papírtörténeti és vízjegykutató intézet is alakult, az évkönyv ezúttal az eddiginél nagyobb számban közöl papírtörténeti tanulmányokat. Ezek közül első helyen találjuk HENRI ALIBAUX *L'invention du papier* című dolgozatát, amely alapos kutatások eredményeképpen új adatokat közöl a kínai papírkészítés történetéről és hasznos összefoglalást nyújt a kérdés mai állásáról. ALOIS MITTERWIESER tanulmánya a régi landshuti és braunauai papírmalmok történetét adja elő és vízjegyeikkel is megismertet. A következő dolgozatban ARMIN RENKER, az ismertnevű papírtörténetkutató a mülheimi eredetű WILHELM RITTINGHAUSEN papírkészítő munkásságáról szól, aki 1690-ben az északamerikai Germantownban, Philadelphia közelében megalapította Amerika első és sokáig egyetlen papírmalmát. Két kisebb tanulmány után, amelyeknek egyikében ALMA LANGENBACH a weszfáliai papírkészítésnek Hollandiával való kapcsolatairól értekezik, másikában pedig ALFRED SCHULTE a papírprésnek a könyvsajtóhoz és a szőlőpréshez való viszonyát vizsgálja, a könyvnyomtatás történetére vonatkozó értekezések következnek.

Ezek közül első CYRUS H. PEAKE rövid dolgozata, amelyben a távolkeleti nyomtatás történetéhez közöl újabb adatokat és egy kis bibliográfiát. RUDOLF THIEL *Kritische Gutenbergstudien* című értekezése az egész kötetnek egyik legtanulságosabb fejezete. A szerző ebben sorra veszi a Gutenberg-problémakomplexum sokszor tárgyalt, de elégtő bizonyossággal nyugvópontra nem jutott főbb kérdéseit és éles kritikával igyekszik a sokféle feltevés közül a valószínű igazságot kihámozni. Először a DRITZEHN-perrel, majd a FUST-perrel s ezzel kap-

csolatban GUTENBERG pénzügyi viszonyaival foglalkozik részletesen, azután pedig a 42-soros bibliára vonatkozó különféle megállapításokat és feltevéseket veszi sorra és összefoglalja mindazt, amit ebben a kérdésben több-kevesebb bizonyossággal helyesnek fogadhatunk el. Többek között meglehetősen bizonyossággal kikövetkezteti a biblia egyes részeinek nyomtatási idejét és az egész mű példányszámát is. A következőkben OTTO HUPP hosszabb cikket szentel GOTTFRIED ZEDLER állításainak megcáfolására és a betűalakok vizsgálata alapján bebizonyítja, hogy az úgynevezett *Missale speciale* GUTENBERGnek mintegy kísérleti nyomtatványa volt, amelynek nyomásakor szerzett tapasztalatait később, a 42-soros bibliával kapcsolatban hasznosította. Ugyancsak szembeszáll ZEDLERnek azzal az állításával is, hogy a könyvnyomtatást tulajdonképpen COSTER találta fel és GUTENBERG csak tökéletesítette.

Néhány kisebb dolgozat után, amelyekben egy újonnan felfedezett DONATUS-töredékről, az 1459-i *Psalterium* egy lapjáról, két ősnomomtatványról, valamint az ősnomomtatványok iniciáléiról olvashatunk beszámolót, FITZ JÓZSEF tanulmánya következik *König Mathias Corvinus und der Buchdruck* címen. FITZ JÓZSEF bebizonyítja, hogy az a közkeletű felfogás, mintha MÁTYÁS király a nyomtatott könyveket nem kedvelte volna, JANKOVICH MIKLÓSNak egy odavetett megjegyzésére vezethető vissza, amelyet az összes későbbi kutatók kritika nélkül átvettek. Ezután részletesen közli mindazokat az adatokat, amelyek ennek az állításnak cáfolatául szolgálhatnak. Így elsősorban MÁTYÁS királynak POMPONIUS LAETUSHoz írott levelét idézi, amelyben a király SILIUS ITALICUS *Punicájának* nyomtatott példányát köszöni meg és szép, gondos nyomásáért dicséri. Majd foglalkozik HESS ANDRÁS budai nyomdájának megalapításával és munkásságával, továbbá ismerteti azokat a magyarvonatkozású nyomtatványokat, amelyeket a budai nyomda megszűnte után, részben MÁTYÁS király rendeletére, külföldön nyomtattak, mint például az esztergomi misekönyveket, MÁTYÁS király törvénykönyvét, a THURÓCZY-krónikát stb. valamint azokat is, amelyeket MÁTYÁS király maga vásárolt részben Corvinája számára, részben pedig ajándékozás céljára is. Ezzel kapcsolatban szól a budai könyvkereskedő-kiadók szerepéről is. Mindezek alapján kétséget kizáróan kiderül JANKOVICH állításának tarthatatlansága.

Ezután KONRAD HAEBLER nagyobb tanulmányát olvashatjuk AENEAS SILVIUS leveleinek kiadásairól, majd néhány kisebb tanulmány következik. Ezek közül említésreméltók a következők: PAUL DE KEYSER a régi Reineke Fuchs-illusztrációkról, DOMENICO FAVA a XV. századi bolognai könyvillusztrációról, HUBERT ELIE — ETIENNE

GUILLERY nyomdászról, A. J. JOHNSON XVI. századi kölni és bázeli betűtípusokról, valamint JOSEF BENZING a hallei könyvnyomtatás kezdeteiről.

A következő nagyobb tanulmányban PUKÁNSZKY BÉLA ismerteti *Deutsche Offizinen im Dienste des ungarischen Buches* címmel a német nyomdák szerepét az egészben vagy részben magyar nyelvű nyomtatványok előállítására terén 1484-től 1711-ig. Kifejti, hogy az ország nagy része a török megszállás alatt lévén, nem volt annyi nyomdánk, hogy azok a teljes könyvszükségletet fedezni tudták volna, másrészt pedig az ellenreformáció korában a protestánsok nem is nyomathatták műveiket itthon. Tanulmányából kitűnik, hogy az ellenreformáció irodalma főképpen a bécsi nyomdáknak és még egy-két osztrák nyomdának adott munkát, viszont a protestáns irodalom a németországi nyomdákhoz folyamodott. Ezzel kapcsolatban részletesebben szól SZENCZI MOLNÁR ALBERTRŐL is. Végül megemlíti azokat az eseteket, amikor német írók műveit nyomtatták Magyarországon.

CLAUDE DALBANNENAK ROBERT GRANJONRÓL SZÓLÓ KISEBB DOLGOK UTÁN KARL SCHOTTENLOHER HOSSZABB TANULMÁNYA KÖVETKEZIK HANS GEGLER augsburgi zugnyomdászról, akinek hányatott életét és a törvénnyel való számos összeütközését részletesen ismerteti egykorú okmányok alapján. (GEGLER munkássága azért fontos, mert KASPAR SCHWENCKFELD állam- és egyházellenes munkáit csaknem mind ő nyomtatta s így nyomtatványainak összeállítása egyúttal SCHWENCKFELD-bibliográfia is.) A. DÖRRER alapos tanulmánya után, amelyben száz barokk-kori innsbrucki hangjegy-nyomtatványt ismertet és az akkori zenei életről is jól megrajzolt képet ad, L.-H. HABANDE ír az Aix-en-Provence-i könyvnyomtatás kezdeteiről, MAX JOSEPH HUSUNG pedig a helmstedti GEORG CALIXTUS XVII. századi nyomdász munkásságát ismerteti. Ezután GEORGE PARKER WINSHIP érdekes rövid tanulmányát olvassuk az első angol-amerikai könyvnyomdáról, amelyet DAY állított fel 1638-ban a Massachusetts-állambeli Cambridge-ben.

Néhány kisebb, többnyire újkori kérdéseket tárgyaló értekezés után TÓTH ERVIN *Die neue ungarische Holzschneidekunst* című tanulmánya következik, amelyben a rövidmultú újabb magyar grafika hirtelen előretörését és mai jónévű művelőinek munkásságát ismerteti. Előadja, hogy a mai magyar grafika iránya tulajdonképpen 1900 körül kezdett csak kialakulni OLGYAI VIKTOR kezdeményezésére, aki mint a Képzőművészeti Főiskola tanára megszervezte a magyar grafikusokat. Majd ismerteti a régebbi és az újabb fametszők munkásságát. Részletesebben szól MOLNÁR C. PÁLRÓL, G. SZABÓ KÁLMÁN RÓL, MENYHÁRT JÓZSEFRŐL, BORDÁS FERENC RÓL és BUDAY GYÖRGY RÓL; e négy utóbbinak

egy-egy jólsikerült munkáját is bemutatja. Tanulmányát VARGA NÁNDOR LAJOS jellemzésével fejezi be.

A kötet utolsó tanulmányát EDMUND MAJKOWSKI írta a középkori zacskós kötés (*Buchbentel*) újabban felfedezett képzőművészeti ábrázolásairól és huszonöt ilyen képet, illetve szoborművet ismertet, közülük többet Lengyelországból. A kötetet a Gutenberg-társaság évi jelentése és összes kiadványainak jegyzéke zárja le.

Az évkönyv külső kiállítása, ami papírját és kötését illeti, teljesen kifogástalan és nagyon kedvező benyomást is kelt. Nyomása is szépnek tűnik első rátekintésre, de olvasása ennek ellenére meglehetősen kellemetlen; helyenként ugyanis — nem tudni, takarékoságból-e, vagy milyen más okból — annyi szöveget szorítottak össze egy-egy sorba, hogy egyes szavak között csak hajszálpáciumot, verzális előtt pedig még ilyet sem alkalmaztak.

GRONOVSZKY IVÁN.

Bartoniék Emma: *Codices Latini Medii Aevi.* (Catalogus Bibliothecae Musei Nationalis Hungarici XII Codices Manuscripti Latini I.) Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum 1940 XVII+528.

Valóban „opus multi laboris ac grave“ — amint a könyv előszava mondja — az a hatalmas kötet, mely a Nemzeti Múzeum középkori latin kódexeinek címjegyzékét tartalmazza. Hogy tudományos szempontból mennyire volt szükségünk erre a műre, azt csak most látjuk igazán, amikor kezünkben tartjuk a munkát, mely példaadó tudományos módszerrel és pontossággal ismerteti azokat a kincseket, melyeket a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteménye őriz. Hogy milyen nagy munkát jelent egy ilyen középkori kódexjegyzék elkészítése, azt csak az tudja igazán, aki hasonló természetű munkával már foglalkozott; hiszen itt — egészen eltérően az ősnymtatványkutatástól — minden egyes kódex, minden egyes példány vet fel új problémákat és igényel különböző szempontokból való feldolgozást. A jelen mű a módszer tekintetében a legmodernebb kutatástól ilyen katalógusokkal szemben támasztott tudományos igényeket is kielégíti. A kódexek részletes, a külsejükre és a bennük található bejegyzésekre is kiterjedő leírására, és a tartalomnak (azaz a címeknek és a szöveg kezdetének és végének) közlésén kívül az egyes munkák azonosítására is kiterjed (hol a szövegek nyomtatásban megjelent kiadásaira, hol más címjegyzékek hasonló címekre utalva), azonkívül a téves vagy hiányzó szerzőnevek pótlására, sőt az egyes kódexekhez az ezekről szóló irodalmat is közli. A kódex leírása végén — a bejegyzések vagy más adatok alapján — a kódex eredetére, történetére, régebbi tulajdonosaira vonatkozó adatok külön fel vannak tüntetve. A középkori kódexekben gyakori, bizonytalan és ingadozó attribúciókra való tekintettel, a modern tudományos szokások-